

GOVOR MRŽNJE I NEGIRANJE GENOCIDA U KONTEKSTU SLOBODE IZRAŽAVANJA – MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR I RELEVANTNE ODREDBE KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Pregledni naučni rad

UDK: 341.485:342.727

DOI 10.51558/2712-1178.2021.7.2.20

Faris Hasanović, MA prava, asistent

Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

e-mail: faris.hasanovic@unitz.ba

SAŽETAK

Govor mržnje predstavlja jedan od najprisutnijih fenomena u globaliziranom društvu kakvom svjedočimo. Nova sredstva komunikacije drastično su ubrzala protok informacija, bez mogućnosti adekvatnog i pravovremenog „filtriranja“ sadržaja koji se plasira u javnost, a koji nerijetko predstavlja i klasičnu zloupotrebu slobode izražavanja i izaziva netrpeljivost prema manjinskim društvenim grupama. Međunarodno pravo je nizom međunarodnih ugovora (poput Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda te Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima) pokušalo suzbiti govor mržnje i zaštiti „ranjive“ skupine širom svijeta. Mnogi od navedenih pravnih akata danas su sastavni dio pravnog sistema države Bosne i Hercegovine, kao i njenih entiteta. U navedenom kontekstu, nemjerljiv značaj ima i praksa Evropskog suda za ljudska prava. S druge strane, važećim krivičnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini, izvršena je indirektna kriminalizacija govora mržnje, pri čemu veliki propust predstavlja činjenica da u domaćem zakonodavstvu još uvek ne postoji jasna definicija govora mržnje. Osim toga, Ured Visokog predstavnika nedavno je iskoristio svoje ovlasti i nametnuo izmjene Krivičnog zakona BiH kako bi zabranio negiranje genocida te veličanje osuđenih ratnih zločinaca – što je izazvalo do sada nezabilježenu političku krizu u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Govor mržnje, negiranje genocida, krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, Međunarodni pakta o građanskim i političkim pravima, Evropski sud za ljudska prava.

UVOD

Kada se govori o terminu „govor mržnje“ per se, nerijetka je situacija da se strane u diskusiji ne mogu usaglasiti oko temeljnih odrednica navedenog pojma. To dakako važi i za bosanskohercegovačko društvo, koje je i dalje (gotovo tri decenije od potpisivanja i stupanja na snagu Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, čiji je sastavni dio i Ustav Bosne i Hercegovine¹) opterećeno ratnim traumama i zapaljivom retorikom političkih lidera – što svoju kulminaciju nerijetko doživljava javnim negiranjem zločina genocida, koji se dogodio u Srebrenici, ali i otvorenim veličanjem osuđenih ratnih zločinaca.

Naime, govor mržnje kao takav – iako široko zastupljen u javnosti – nije precizno definiran kada su u pitanju važeće odredbe domaćeg (bosanskohercegovačkog) zakonodavstva. Upravo navedena činjenica predstavlja podlogu za različite interpretacije navedenog pojma u društvenoj svakodnevničkoj, što svakako može predstavljati potencijalni problem u kontekstu podvođenja (kvalificiranja) određenog društvenog ponašanja pod govor mržnje. Principijelno gledano, sloboda izražavanja nesumnjivo predstavlja jedno od temeljnih ljudskih prava i sloboda, na kojem počiva svako demokratsko društvo na svijetu. Prema vodećim međunarodnim konvencijama i drugim pravnim instrumentima, uživanje slobode izražavanja kao takve priличno je široko postavljeno. Međutim, sloboda izražavanja se uprkos navedenoj činjenici ne može posmatrati kao apsolutno ljudsko pravo, koje nije podložno nikakvim ograničenjima. Naprotiv.

U kontekstu prethodno navedenog, nameće se pitanje postavljanja granice između slobode izražavanja s jedne strane, te samog govora mržnje (s posebnim naglaskom na negiranje genocida i presuđenih ratnih zločina) s druge strane. Upravo spomenuta problematika, poslužit će kao svojevrstan putokaz u pokušaju davanja odgovora na pitanje da li trenutno prisutna inkriminacija govora mržnje u pozitivnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, ali i jasna ograničenja koja su postavljena u najvažnijim međunarodnim ugovorima (a koji se, na

1 Ustav Bosne i Hercegovine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/Ustav%20BiH%20-%20B.pdf>, pristup: 24. novembar 2021. godine)

temelju važećih ustavnih normi, direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini) predstavljaju kvalitetan i dugoročno održiv pravni okvir za tretiranje ove, izuzetno delikatne pravne materije?

Uloga i značaj međunarodnih konvencija u pogledu slobode izražavanja

Kao što je već navedeno u uvodnom dijelu rada, međunarodno pravo u svojoj svakodnevnoj praksi koristi brojne instrumente kojima stvara pretpostavke za uživanje temeljnih ljudskih prava i sloboda ljudima širom svijeta, pri čemu svakako prednjače najznačajnije međunarodne konvencije – donesene nakon Drugog svjetskog rata, a u svjetlu formiranja međunarodnih organizacija poput Ujedinjenih nacija ili Vijeća Evrope.

Naime, osnovna karakteristika ljudskih prava i sloboda je da su ona individualna, odnosno da pripadaju svakom čovjeku kao pojedincu, te da sama državna vlast svoj legitimitet crpi upravo iz individualnih ljudskih prava i sloboda čovjeka i građanina, čije uživanje je u pravilu zagarantovano ustavom.² U kontekstu toga, značaj međunarodnog prava kao cjeline, a posebno vodećih međunarodnih konvencija u pogledu zaštite ljudskih prava i sloboda, nije moguće zanemariti i svesti proces zaštite istih isključivo na nivo država kao primarnih subjekata međunarodnog (javnog) prava.³ Naravno, kao što Softić navodi u svom djelu⁴, države koje ne potpišu i ne ratificiraju međunarodni ugovor

2 Trnka, K. (2006.), *Ustavno pravo*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Fakultet za javnu upravu, Sarajevo, str. 111 – 112.

3 Međunarodno pravo ne samo da dopušta, nego zapravo zahtijeva od država da zabrane određeni govor koji narušava pravo drugih na jednakost ili na slobodu od diskriminacije kad god je neophodno da se zaštiti javni poredak. (Vidi više: Ferhatović, A., Trlin, D. (2019.), “Krivičnopravni aspekt govora mržnje kao zloupotreba prava na slobodu izražavanja”, *Pregled – časopis za društvena pitanja*, vol. 60, br. 2/2019, str. 135)

4 Softić, S. (2012.), *Međunarodno pravo*, DES doo – Sarajevo, Sarajevo, str. 24.

nisu njime vezane, što je opće pravilo potvrđeno i od strane Međunarodnog suda pravde u Hagu. Međutim, ukoliko međunarodni ugovori odražavaju međunarodno običajno pravilo – što većina navedenih nesumnjivo čini – oni obavezuju i one države koje nisu potpisale sam ugovor. Primjer takvog međunarodnog ugovora je i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP)⁵, koja između ostalog garantuje i uživanje slobode izražavanja, i to kao pravo koje nije absolutne prirode⁶ – nego podliježe određenim ograničenjima koja su decidno propisana članom 10. stav (2) EKLJP⁷.

Slobodu izražavanja također jasno i nedvosmisleno garantuje i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (u daljem tekstu: MPGPP)⁸, pri čemu se i u navedenom međunarodnom ugovoru spominju određena ograničenja kada je u pitanju sloboda izražavanja (posebno sloboda govora), a koja nalazimo u članu 19. stav (3)⁹,

-
- 5 European Convention on Human Rights (preuzeto sa sljedeće internet stranice: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf, pristup: 26. novembar 2021. godine)
 - 6 Vidi više: Munivrana Vajda, M., Šurina Marton, A. (2016.), *“Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje? Analiza hrvatskog zakonodavstva i prakse u svjetlu europskih pravnih standarda”*, Hrvatski Ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, br. 2/2016, str. 436 – 437.
 - 7 “Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”
 - 8 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (preuzeto sa sljedeće internet stranice: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013031901595385cro.pdf, pristup: 26. novembar 2021. godine)
 - 9 “Ostvarenje prava predviđenih stavom 2. ovoga člana nosi sa sobom posebne obaveze i odgovornosti. Stoga se ono može podvrgnuti određenim ograničenjima, ali samo takvima koja su predviđena zakonom i koja su prijeko potrebna radi: a) poštivanja prava i ugleda drugih; b) zaštite državne sigurnosti,
-

kao i članu 20. MPGPP-a - koji ide *korak dalje* na način da strogo zabranjuje bilo kakvo poticanje na rat, odnosno pozive na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koja potiče diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Navedena odredba je od suštinske važnosti kada se govorи o suzbijanju govora mržnje u javnom prostoru, jer ista nameće obavezu svim državama (kao primarnim subjektima međunarodnog prava) da zakonskim putem zabrane poticanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, a što je domaći zakonodavac u slučaju Bosne i Hercegovine i uradio donošenjem i stupanjem na snagu novog krivičnopravnog zakonodavstva – o čemu će se više govoriti u narednom poglavlju rada.

Iako se radi o široko zastupljenoj i reguliranoj materiji u sistemu međunarodnog prava, mali je broj akata koji polaze od same definicije govora mržnje, što može predstavljati potencijalni problem u kontekstu borbe protiv ovog sveprisutnog društvenog fenomena.¹⁰ Različita su stajališta kada je u pitanju američka pravna tradicija¹¹ s jedne strane, te evropski pristup ovom problemu s druge strane. Prema Preporuci br. (97) 20 Komiteta ministara¹², upućenoj državama članicama Vijeća Evrope, govor mržnje obuhvata „*sve oblike izražavanja koji šire, promiču, opravdavaju ili navode na rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam i druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju iskazanu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i netrpeljivost prema manjinama, imigrantima ili osobama migrantskog porijekla*“.

Kada je u pitanju pravna stečevina Evropske unije (u daljem tekstu: EU) u kontekstu navedene problematike, važno je izdvojiti Okvirnu odluku o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma

javnog reda (*ordre public*), zdravlja ili morala.”

- 10 Također pogledati: Alaburić, V. (2003.), “*Ograničavanje ‘govora mržnje’ u demokratskom društvu – teorijski, zakonodavni i praktični aspekti- I dio*”, Hrvatska pravna revija, vol. 3, br. (1), kao i: Alaburić, V. (2003.), “*Ograničavanje ‘govora mržnje’ u demokratskom društvu – teorijski, zakonodavni i praktični aspekti - II dio*”, Hrvatska pravna revija, vol. 3, br. (2).
- 11 Detaljnije pogledati: Abrams, F. (1992.), “*Hate Speech: An American View*”, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 22, 1992, str. 85 – 93.
- 12 Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on „Hate Speech“ (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://rm.coe.int/1680505d5b>, pristup: 26. novembar 2021. godine)

i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima,¹³ koja je donesena od strane Vijeća EU, a koja u sadržajnom smislu propisuje obavezu država članica EU da u svojim nacionalnim zakonodavstvima inkriminiraju i kazne sljedeće oblike ponašanja: javno poticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu na skupinu osoba ili člana takve skupine na osnovu rase, boje kože, porijekla, vjere ili uvjerenja ili nacionalnog ili etničkog porijekla; učinjenje prethodno navedenog krivičnog djela kada je isto izvršeno širenjem ili distribucijom letaka, slika ili ostalih materijala u javnosti; javno opravdavanje, poricanje ili grubo umanjenje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina kako je definirano Statutom stalnog Međunarodnog krivičnog suda, kao i zločina propisanih u članu 6. Povelje Međunarodnog vojnog suda, ako se postupa na način koji će vjerovatno potaknuti na nasilje ili mržnju protiv takve skupine ili člana takve skupine.¹⁴

U kontekstu aktuelne političke situacije u Bosni i Hercegovini, koja se i dalje nalazi u procesu pristupanja Evropskoj uniji i kao takva je obavezna usvojiti pravnu stečevinu EU i uskladiti svoje nacionalno zakonodavstvo s onim evropskim, od posebne je važnosti inkriminacija javnog oprštanja, poricanja ili grubog umanjenja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina od strane pojedinih (visokopozicioniranih) političkih lidera u zemlji – što je i učinjeno na veoma kontraverzan način, o čemu će biti riječi u narednim poglavljima rada.

Nadalje, od izuzetne važnosti u kontekstu zabrane govora mržnje na međunarodnoj razini je i Rabatski akcioni plan¹⁵, u kojem se decidno navodi potreba pravljenja jasne distinkcije između tri vrste

13 Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP od 28. studenoga 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>, pristup: 02. decembar 2021. godine)

14 Takoder pogledati: Herceg Pakšić, B. (2017.), "Tvorba novih standarda u slučajevima teških oblika govora mržnje: negiranje genocida pred Europskim sudom za ljudska prava", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 67, br. (2), str. 237.

15 Rabat action plan (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://undocs.org/A/HRC/22/17/Add.4>, pristup: 26. novembar 2021. godine)

izražavanja: izražavanje koje predstavlja krivično djelo, izražavanje koje nije krivično kažnjivo – ali može opravdati vođenje parničnog postupka ili administrativne sankcije te izražavanje koje ne predstavlja osnov za krivične, građanske ili administrativne sankcije – iako u određenoj mjeri izaziva zabrinutost jer ugrožava toleranciju, pristojnost i poštivanje tuđih prava.

Iako po svojoj prirodi ne predstavlja pravno obavezujući akt, Rabatski akcioni plan nameće obavezu državama da – u kontekstu ranije spomenutih odredbi člana 19. i člana 20. MPGPP – uspostave odgovarajući pravni okvir u cilju suzbijanja nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja predstavlja poticanje diskriminacije, netrpeljivosti ili pak nasilja. U svrhu vršenja procjene ozbiljnosti ispoljene mržnje, Rabatski plan uvodi tzv. *šestodjelni sistem provjere praga*, koji podrazumijeva analizu nekoliko ključnih kriterija prilikom kvalifikacije određenog izričaja kao govora mržnje, a to su: kontekst, govornik, namjera, sadržaj ili forma, obim govora i bliska opasnost da se izgledno ostvari.¹⁶

Ono što je posebno naglašeno Rabatskim planom jeste činjenica da krivične sankcije za nezakonite oblike izražavanja treba da budu „posljednje utočište“ u kontekstu mjera koje će se primjenjivati, i to samo u opravdanim slučajevima, obzirom da svrha nije (i ne bi trebala biti) puko kažnjavanje počinitelja – koliko prevencija i sprječavanje masovne pojave navedenog oblika devijantnog ponašanja u budućnosti, sve kako isti ne bi postao dominantan društveni narativ u državama koje su prošle (ili prolaze) kroz *osjetljive faze* u svojoj historiji postojanja – poput Bosne i Hercegovine, ali i drugih zemalja koje se i dalje nalaze u procesu demokratske tranzicije.¹⁷

16 Vidi više: Omerović, E., Hrustić, A. (2020.), „Sloboda izražavanja i govor mržnje: odgovor države Bosne i Hercegovine“, Analisi Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, vol. 25, br. (13), str. 29.

17 „Suštinska prijetnja izražavanju mišljenja sa elementima govora mržnje je u tome što poruka koja se ovakvim izražavanjem šalje javnosti, ima za cilj da izazove određene negativne posljedice po određeno lice odnosno grupu lica u zavisnosti od njegovog/njihovog ličnog svojstva ili pripadnosti određenoj grupi. Što se može manifestovati kroz: 1) stvaranje prezira prema određenom licu ili grupi; 2) stvaranje negativnog stereotipa prema određenom licu

U nastavku će biti analizirana pravna regulacija govora mržnje u okviru krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, s posebnim osvrtom na problem negiranja genocida i veličanja osuđenih ratnih zločinaca. Pri tome je potrebno naglasiti da se radi o državi čije institucije (posebno pravosuđe i policijski organi) nisu dovoljno efikasni u zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda građana, a posebno manjinskih grupa protiv kojih je govor mržnje najčešće i usmjeren.¹⁸

Pravna regulacija govora mržnje u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini – zabrana negiranja genocida i veličanja ratnih zločina

Danas u Bosni i Hercegovini postoje četiri važeća krivična zakona (u sferi materijalnog prava), i to: Krivični zakon Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ BiH)¹⁹, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ FBiH)²⁰, Krivični zakonik Republike Srpske

odnosno grupi; 3) podsticanje diskriminacije i neprijateljstva; 4) osudu okoline prema određenom licu ili grupi; 5) izazivanje osjećanja nesigurnosti i straha kod određenog lica/ili pripadnika određene grupe; 6) nanošenje fizičkih i psihičkih bolova određenom licu odnosno pripadniku određene grupe; 7) upućivanje prijetnji određenom licu odnosno grupi; 8) podsticanje i izazivanje nasilja prema određenom licu ili grupi; 9) stvaranje osjećaja kod velikog dijela građana da je takvo ponašanje prema određenom licu/grupi društveno poželjno i opravdano; 10) izazivanje osjećaja kod širokog kruga građana da će takvo ponašanje biti tolerisano i neće biti predmet pravne odgovornosti.” (Vidi: Mandić, M. (2014.), “*Pojam govora mržnje i njegov uporedno-pravni prikaz sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*”, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka (Banja Luka), vol. 4, br. (4), str. 55.

18 Također pogledati: <https://www.slobodnaevropa.org/a/skoro-400-presuda-protiv-bih-zbog-kr%C5%A1enja-ljudskih-prava/30993991.html> (pristup: 20. januar 2022. godine)

19 KZ BiH, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.

20 KZ FBiH, Službene novine Federacije BiH, br. 36/03, 21/04 - ispr., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17.

ske (u daljem tekstu: KZ RS)²¹i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ BD BiH)²². Bez obzira o kom se od ovih krivičnih zakona radi, oni oslikavaju potrebu države na današnjem nivou razvoja da osigura efikasnu i kvalitetnu zaštitu najznačajnijih dobara i vrijednosti od povređivanja i ugrožavanja (krivičnih djela pojedinaca ili grupa).²³

Kada je u pitanju govor mržnje u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu²⁴, potrebno je naglasiti kako svi prethodno navedeni zakoni u sebi sadrže odredbe koje decidno sankcioniraju svaki oblik izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti²⁵, iako jedino KZ BD BiH u članu 2. stav (42)²⁶ sadrži tačno određenu definiciju pojma „mržnja“, koja je u suštini podudarna s definicijama koje su prisutne u vodećim međunarodnim ugovorima i pravnim aktima koji su analizirani u prethodnom poglavlju. Ostali krivični zakoni ne sadrže nikakvu definiciju navedenog pojma (kao ni samog „govora mržnje“), što svakako predstavlja nedostatak objektivne prirode koji u značajnoj mjeri otežava prepoznavanje i procesuiranje spomenutih krivičnih djela.

Kada je riječ o KZ BiH, KZ FBiH i KZ BD BiH, navedena tri zakona

21 KZ RS, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/17, 104/18 - odluka US, 15/21 i 89/21.

22 KZ BD BiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 19/20.

23 Vidi: Petrović, B., Jovašević, D. (2005.), *Krivično/Kazneno pravo Bosne i Hercegovine Opći dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 92.

24 Detaljnije pogledati: Babić, M. et. al. (2005.), *Komentar krivičnih/kaznenih zakona u BiH (Knjiga II)*, Savjet/Vijeće Evrope, Sarajevo, str. 961.

25 Vidi više: Maljević, A., Vujović, S. (2013.), „Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini”, Analitika – Centar za društvena istraživanja, Udrženje tužilaca/tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str. 33.

26 “Mržnja predstavlja pobudu za izvršenje krivičnog djela, propisanog ovim zakonom, koja je u cjelini ili djelimično zasnovana na razlikama po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porijekla, jezika ili pisma, vjerskih uvjerenja, rase, boje kože, spola, spolne orientacije, političkog ili drugog uvjerenja, socijalnog porijekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, ili zbog dovođenja u vezu sa licima koja imaju neku od navedenih različitih osobina.”

na gotovo identičan način tretiraju navedenu problematiku, u smislu da isti precizno inkriminiraju izazivanje nacionalne (u skladu s odredbama člana 145a. KZ BiH i člana 160. KZ BD BiH) odnosno narodnosne (član 163. KZ FBiH), rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti.

U sva tri krivična zakona koja sadrže krivična djela izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti (KZ BiH, KZ FBiH i KZ BD BiH), inkriminirano je ne samo izazivanje mržnje koje podrazumijeva njeno uzrokovanje, nego i raspirivanje (rasplam-savanje) mržnje²⁷, koje podrazumijeva njeno razbuktavanje ili intenziviranje, ali i izazivanje i raspirivanje blažih oblika netolerancije – razdora i netrpeljivosti.²⁸ U navedenim zakonima, inkriminirano je izazivanje ili raspirivanje samo tri oblika mržnje: nacionalne, rasne i vjerske. Na osnovu spomenutih odredaba KZ BiH, KZ FBiH i KZ BD BiH, ne može se krivično sankcionirati izazivanje drugih oblika mržnje, odnosno mržnje koja ima druge osnove (poput boje kože, spola ili pak političkog opredjeljenja).

Činjenica da je navedenim zakonima zabranjeno izazivanje samo tri oblika mržnje (nacionalna/narodnosna, rasna i vjerska), predstavlja problem suštinske prirode - ponajviše iz razloga što, u ovom trenutku, ne postoji valjan pravni osnov za procesuiranje i eventualno sankcioniranje izazivanja drugih oblika (govora) mržnje, a koji jednako tako mogu biti zastupljeni u javnom prostoru u Bosni i Hercegovini. Sljedeći nedostatak, koji se u konkretnom slučaju tiče pravnih formulacija koje nalazimo u relevantnim odredbama KZ FBiH i KZ BD BiH, odnosi se na ograničavanje izazivanja nacionalne, odnosno narodnosne mržnje isključivo na konstitutivne narode i ostale koji žive na prostoru Federacije BiH, odnosno Brčko Distrikta. Naime, ukoliko se izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti odnosi na one koji niti žive niti borave u BiH, pa čak ni kada je

27 Izazivanje znači da se u situacijama kada ne postoji narodnosna, rasna ili vjerska mržnja, da se ona (mržnja) različitim načinima ili sredstvima izaziva. Raspaljivanje pretpostavlja da navedena mržnja već postoji u manjem intenzitetu, kao latentno stanje, pa se ono dalje raspaljuje (Vidi više: http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2013/01/govor_mrznje_krivicno_pravni_okvir_minka_kreho.pdf, pristup: 03. decembar 2021. godine)

28 Vidi: Filipović, Ij. (2019.), "Krivičnopravni aspekti govora mržnje na elektronskim medijima i na internetu", Fondacija Centar za javno pravo, Sarajevo, str. 6.

radnja učinjenja preduzeta na teritoriji BiH, krivično sankcioniranje učinitelja se ne može provesti primjenom ovih zakonskih odredaba.²⁹

U prilog navedenim tvrdnjama, govori i presuda Suda BiH u predmetu protiv poznatog bosanskohercegovačkog novinara, Fatmira Alispahića³⁰, koji je od strane Tužilaštva BiH optužen da je počinio produženo krivično djelo Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz člana 145a. stav (1) KZ BiH, a u vezi s članom 54. istog Zakona. Razlog za procesuiranje Alispahića, prema navodima Tužilaštva, bila je činjenica da je „*optuženi kontinuirano objavljivao tekstove i video zapise koji obiluju izjavama koje potiču i šire mržnju kako prema migrantima, tako i između konstitutivnih naroda...*“ Ipak, Sud BiH je optuženog oslobođio od navedene optužbe za, kako sam navodi, „*krivično djelo tzv. govora mržnje za koje se optužuje*“, iz nekoliko razloga – među kojima se dva nameću kao ključna.

Prvi od navedenih razloga odnosi se na stav Suda BiH da Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi objavljenim tekstovima izazivao mržnju prema konstitutivnim narodima i migrantima u BiH na nacionalnoj i vjerskoj osnovi. Drugi, vjerovatno i najvažniji razlog predstavlja decidno stajalište Suda BiH kako tzv. „govor mržnje“ prema migrantima, kao specifičnoj društvenoj skupini (koje Sud BiH u obrazloženju presude naziva tzv. „*ljudima u pokretu*“), nije propisan kao krivično djelo na državnoj razini, obzirom da je iz zakonskog teksta vidljivo kako su krivičnopravni zaštitni objekti ovog krivičnog djela konstitutivni narodi (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) i ostali, kao i drugi koji žive ili borave u Bosni i Hercegovini, ali samo u odnosu na govor mržnje po nacionalnom, vjerskom ili rasnom osnovu. Stoga, prema tumačenju Suda BiH, „*migranti kao specifična socijalna skupina nisu objekt krivičnopravne zaštite na državnoj razini kada su u pitanju svi pojavnii oblici govora mržnje*“. Dakle, zakonski opis predmetnog krivičnog djela u KZ BiH sadrži „zatvorenu listu“ osnova po kojima se vrši izazivanje ili raspirivanje mržnje, budući da su ti osnovi ograničeni samo na izazivanje ili raspirivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje među konstitutivnim narodima, ostalima i drugima koji žive ili borave u BiH.

Pored navedenog, a u kontekstu uživanja i zaštite prava iz člana

29 Ibid.

30 Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu protiv optuženog Fatmira Alispahića (broj predmeta: S1 2 K 041128 21 K) od 19. novembra 2021. godine

10. EKLJP – koji se odnosi na slobodu izražavanja, važno je naglasiti da je Sud BiH u ovom predmetu konstatovao kako je veći broj izjava i tvrdnji objavljenih u tekstovima u odnosu na migrante nesporan, jer su „*publicističke izjave i tvrdnje u okviru dozvoljenog javnog političkog i publicističkog govora, što svakako spada u domen zaštite slobode misli i govora*“ – što nesumnjivo predstavlja ispravan stav Suda BiH.

Nadalje, s obzirom na činjenicu da i KZ BiH i KZ FBiH i KZ BD BiH za određivanje radnje učinjenja ovih krivičnih djela koriste nesvršeni (“ko izaziva ili raspiruje”), a ne svršeni glagolski oblik (“ko je izazvao ili raspirio”), za postojanje svršenog krivičnog djela nije potrebno i da je mržnja, razdor ili netrpeljivost izazvana ili rasplamsana. Naravno, uslov je da je u svakom slučaju poduzeta određena (u pravilu pozitivna) radnja usmjerena na izazivanje ili raspirivanje (rasplamsavanje) zakonima inkriminiranih oblika ispoljavanja mržnje.

Osim toga, u članu 163.stav (5) KZ FBiH, posebno je inkriminirano javno poricanje ili opravdanje genocida, zločina protiv čovječnosti ili počinjenih ratnih zločina utvrđenih pravosnažnom odlukom Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili domaćeg suda. Još sveobuhvatniji “normativni poduhvat” (u javnosti često nazivan i kao “Inzkov zakon”) učinjen je posljednjim izmjenama KZ BiH – koje je, obliku dopune pojedinih članova KZ BiH, nametnuo Ured visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini (OHR)³¹, koristeći se ovlaštenjima koja su mu data članom V Aneksa 10 (Sporazum o civilnoj provedbi Mirovnog ugovora) Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, gdje se u članu 145a.stav (3) KZ BiH decidno navodi da će se svako “ko javno odobri, porekne, grubo umanji ili pokuša opravdati zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin utvrđen pravosnažnom presudom u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda pridruženom uz Londonski sporazum od 8. aprila 1945. ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili Međunarodnog krivičnog suda ili suda u Bosni i Hercegovini, a usmjereno je protiv grupe lica ili člana grupe određene s obzirom na

31 Odluka visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o dopuni Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <http://www.ohr.int/odluka-visokog-predstavnika-kojom-se-donosi-zakon-o-dopuni-kaznenog-zakona-bosne-i-hercegovine/>, pristup: 03. decembar 2021. godine)

rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, i to na način koji bi mogao potaknuti na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv takve grupe lica ili člana takve grupe, kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”

Kada je riječ o navedenoj odredbi, potrebno je naglasiti kako nova inkriminacija generalno gledano predstavlja kvalitetno i sveobuhvatno normativno rješenje u kontekstu suzbijanja javnog odobravanja, poricanja, grubog umanjivanja ili eventualnih pokušaja opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, koji su utvrđeni pravosnažnim presudama u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda pridruženom uz Londonski sporazum od 8. kolovoza 1945. ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnog krivičnog suda ili pak nadležnog suda u Bosni i Hercegovini. Međutim, potencijalni nedostatak navedene formulacije manifestira se prvenstveno u izostavljanju presuda Međunarodnog suda pravde (ICJ) – koji, istina, u pravilu sudi državama kao primarnim subjektima međunarodnog prava, no treba imati u vidu da i države kao takve mogu biti osuđene kada je u pitanju zločin genocida.

Jednako tako su izostavljene i presude sudova drugih država – koje (u svjetlu opravdane primjene principa univerzalne jurisdikcije kada su u pitanju teški zločini koji nadilaze nacionalne granice – poput zločina genocida, o čemu je svoj stav iznio i Evropski sud za ljudska prava³²⁾) također mogu biti relevantne u ovom slučaju. U tom svjetlu, navedenu odredbu bi u dogledno vrijeme, postigne li se politički konsenzus, trebalo proširiti u proceduri predviđenoj za izmjene i dopune zakona u Parlamentarnoj skupštini BiH, što ipak nije realno za očekivati – uzmemu li u obzir trenutnu političku krizu koja vlada u Bosni i Hercegovini.

Također, važno je naglasiti kako je članom 145a.stav (6) KZ BiH propisano da će se svako “ko dodijeli priznanje, nagradu, spomenicu, bilo kakav podsjetnik ili bilo kakvu privilegiju ili slično licu osuđenom pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, ili imenuje javni objekat kao što je ulica, trg, park, most, institucija, ustanova, opština ili grad,

³² Vidi više: Presuda ESLJP u predmetu Jorgić protiv Njemačke (aplikacija broj: 74613/01) od 12. jula 2007. godine, § 69 – 70.

naselje i naseljeno mjesto, ili slično, ili registruje naziv po ili prema licu osuđenom pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, ili na bilo koji način veliča lice osuđeno pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, kazniti kaznom zatvora od najmanje tri godine.” Navedena formulacija u svakom aspektu predstavlja *civilizacijski iskork* u odnosu na situacije u kojima su, primjerice, studentski centri u bh. entitetu Republika Srpska dobivali nazine po osuđenim ratnim zločincima (u konkretnom slučaju, radilo se o Radovanu Karadžiću), a što će primjenom navedenih zakonskih rješenja biti onemogućeno u budućnosti.

Jednako tako, članom 145a.stav (7) KZ BiH propisano je da se “počinilac ranije navedenih krivičnih djela, a koji je dužnosnik ili odgovorno lice ili zaposlenik u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta, kažnjava kaznom zatvora od najmanje tri godine” - što sasvim sigurno predstavlja veliki korak naprijed u sprječavanju, odnosno eventualnom krivičnom progonu negatora genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, a koji pretežno dolaze iz bh. entiteta Republika Srpska³³, za što je temeljna pretpostavka (ali i problem objektivne prirode s kojim se suočavaju države u tranziciji poput Bosne i Hercegovine) vladavina prava i nezavisno pravosuđe.

Očigledno je kako su navedene izmjene KZ BiH, nametnute od strane Ureda Visokog predstavnika, izazvale nezapamćenu političku krizu u Bosni i Hercegovini (manifestiranu prvenstveno kroz blokadu rada najviših državnih institucija od strane zvaničnika iz Republike Srpske), no posmatrajući stvari s pravnog aspekta – neupitno je kako su nova rješenja već *prima facie* u velikoj mjeri uskladjena s ranije analiziranim *Okvirnom odlukom o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima*³⁴ - koja

33 Vidi više: Hanson - Green, M. (2020.), Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, Srebrenica, str. 26 – 29.

34 Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP od 28. studenoga 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>, pristup: 02. decembar

je donesena od strane Vijeća EU, a koja u sadržajnom smislu također propisuje obavezu država članica EU (ali i onih koje se nalaze u procesu evropskih integracija, poput Bosne i Hercegovine koja se – stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju iz 2015. godine³⁵ – obavezala na harmonizaciju i usklađivanje domaćeg zakonodavstva s pravnom stečevinom EU) da u svojim nacionalnim zakonodavstvima inkriminiraju i kazne prethodno navedene (a odlukom Visokog predstavnika sada i inkriminirane) oblike ponašanja.

Potrebno je naglasiti kako spomenuta odluka predstavlja samo polaznu osnovu, odnosno okvir (kao što i sam naziv upućuje) za trećiranje navedene materije u nacionalnim zakonodavstvima (kako država članica EU, tako i onih država koje se nalaze u procesu integracije), te da ista ostavlja prostor nacionalnim zakonodavcima da prošire navedenu inkriminaciju – na način kako je to učinio tadašnji Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini, Valentin Inzko, dopunom određenih članova KZ BiH. U prilog navedenim rješenjima, govore i brojne presude Evropskog suda za ljudska prava, koje će biti predstavljene u narednom poglavlju rada, a tiču se primarno odnosa između slobode izražavanja i govora mržnje s jedne strane, te problematike negiranja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina s druge strane.

Nadalje, u kontekstu krivičnopravnih rješenja koja su prisutna u Federaciji BiH, a tiču se konkretno govora mržnje, važno je naglasiti kako je članom 363. stav (2) KZ FBiH inkriminirano “Neovlašteno posjedovanje ili ugrožavanje javnog reda putem radio ili televizijske stanice”, i to na način da je propisano kako će se svako “ko grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili potiče na nasilje, narodnosne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira, kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.” Identičnu inkriminaciju nalazimo i u članu 357. stav (2) KZ BD BiH, što govori u prilog činjenici da su zakonodavci u Federaciji

2021. godine)

³⁵ Detaljnije pogledati: Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine, s druge strane (preuzeto sa sljedeće internet stranice: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/sporazum-o-stabilizaciji-ipridruzivanju_1604320186.pdf, pristup: 08. mart 2022. godine)

BiH i Brčko Distriktu u ovom slučaju imali u vidu rastući utjecaj medija na kreiranje i oblikovanje javnog mnijenja, što može imati za posljedicu širenje govora mržnje – u svim njegovim pojavnim oblicima.

U tom kontekstu, navedena inkriminacija je neophodna i nesumnjivo ima zasluženo mjesto u krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH i Brčko Distrikta BiH, a u cilju preveniranja zastrašujućih društvenih pojava, kao što je javno negiranje i(li) grubo umanjivanje zločina genocida koji je počinjen u Srebrenici, a koji je kao takav prvi put utvrđen presudom od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu: MKSJ) u predmetu protiv Radislava Krstića³⁶ - koji je bio prvi Evropljanin osuđen za genocid na nekom međunarodnom sudu još od čuvenog Nirnberškog procesa, koji je vođen u periodu od 20. novembra 1945. do 1. oktobra 1946. godine.

Kada je riječ o KZ RS, stvari u normativnom smislu stoje nešto drugačije. Dok krivična djela izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz ostala tri krivična zakona u BiH kriminaliziraju izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje među konstitutivnim narodima u BiH, te ostalima građanima koji žive u Bosni i Hercegovini, KZ RS u članu 359.stav (1)³⁷ inkriminira javno izazivanje ili poticanje mržnje - neovisno o pripadnosti konstitutivnim narodima ili ostalim građanima Bosne i Hercegovine, što u sva-

-
- 36 Detaljnije pogledati: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića (br. IT-98-33-T) od 02. augusta 2001. godine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/bcs/krs-tj010802b.pdf>, pristup: 09. mart 2022. godine) kao i: Presuda Žalbenog vijeća MKSJ u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića (br. IT-98-33-A) od 19. aprila 2004. godine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>, pristup: 09. mart 2022. godine)
- 37 "Ko putem štampe, radija, televizije, kompjuterskog sistema ili društvene mreže, na javnom skupu ili javnom mjestu ili na drugi način javno poziva, izaziva ili podstiče ili učini dostupnim javnosti letke, slike ili neke druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenom licu ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualno opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine."
-

kom slučaju predstavlja adekvatniji vid zaštite ugroženih (ranjivih) skupina, i to od strane onih društvenih faktora koji nesmetano šire govor mržnje u javnom prostoru, ili pak potiču na mržnju svojim (ne) djelovanjem. Treba naglasiti kako je navedenom odredbom poseban akcenat stavljen na ulogu medija prilikom širenja (govora) mržnje³⁸, no jednako tako treba naglasiti i činjenicu da KZ RS (za razliku od važećih rješenja koja su prisutna u krivičnim zakonima Federacije BiH i Brčko Distrikta BiH) još uvijek ne sadrži inkriminaciju koja se odnosi na neovlašteno posjedovanje ili ugrožavanje javnog reda putem radio ili televizijske stanice, a koja je ranije elaborirana, što bi u kontekstu sve veće uloge medija u kreiranju javnog mijenja i oblikovanju mišljenja pojedinaca, zakonodavac u Republici Srpskoj svakako trebao ozbiljno razmotriti kao mogućnost i eventualno inkorporirati u vlastito krivično zakonodavstvo.

Za razliku od prethodno navedenog, zakonodavac u Republici Srpskoj je u članu 363. stav (1)³⁹ KZ RS decidno inkriminirao “Nasiličko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu”, posebno se referirajući na izazivanje nacionalne, rasne, vjerske ili druge mržnje ili netrpeljivosti zasnovane na nekom diskriminatornom osnovu – što su zakonodavci u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH propustili učiniti. Navedeni nedostatak bi svakako trebalo otkloniti u narednom

-
- 38 Također pogledati: Tadić – Stojisavljević, S., Trlin, D. (2021.), *Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru*, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str. 124 – 130.
 - 39 “Ko fizički napadne ili se fizički obračunava sa učesnicima sportske priredbe ili javnog skupa, vrši nasilje ili oštećuje imovinu veće vrijednosti prilikom dolaska ili odlaska sa sportske priredbe ili javnog skupa, unese u sportski objekat ili baca na sportski teren, među gledaoca ili učesnike javnog skupa predmete, pirotehnička sredstva ili druge eksplozivne, zapaljive ili škodljive supstance koje mogu da izazovu tjelesne povrede ili ugroze zdravlje učesnika sportske priredbe ili javnog skupa, neovlašteno uđe u sportski teren ili dio gledališta namijenjen protivničkim navijačima i izazove nasilje, oštećuje sportski objekat, njegovu opremu, uređaje i instalacije, svojim ponašanjem ili parolama na sportskoj priredbi ili javnom skupu izaziva nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu mržnju ili netrpeljivost zasnovanu na nekom diskriminatornom osnovu uslijed čega dođe do nasilja ili fizičkog obračuna sa učesnicima, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”

periodu, i to adekvatnom dopunom KZ FBiH i KZ BD BiH, budući da je ovakva inkriminacija opravdana u kontekstu incidenata koji se ne rijetko javljaju na sportskim utakmicama ili masovnim društvenim okupljanjima po raznim osnovama.

Analiziramo li kompletну sliku kada je u pitanju domaće krivično zakonodavstvo (posebno kada je u pitanju poređenje važećih rješenja u okviru KZ FBiH i KZ RS), a sve u kontekstu govora mržnje i svih njegovih pojavnih oblika, posljedično se nameće i sljedeće pitanje - zbog čega zakonodavac u Federaciji BiH nije postupio na isti (ili barem sličan) način kao zakonodavac u Republici Srpskoj, nego je u startu ograničio primjenu ranije analiziranih odredaba koje sankcioniraju izazivanje i širenje mržnje, razdora ili netrpeljivosti samo na konstitutivne narode i ostale koji žive u Bosni i Hercegovini? Ranije navedena presuda Suda BiH u predmetu protiv Fatmira Alispahića definitivno nalaže potrebu za takvim djelovanjem u narednom periodu.

Osim toga, KZ RS kao potencijalne “diskriminacijske osnove”, koje mogu predstavljati povod za ispoljavanje mržnje prema određenim (najčešće manjinskim skupinama ljudi, poput pripadnika LGBT populacije ili pak romske nacionalne manjine), navodi i dodatne kriterije poput boje kože, spola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili bilo kakvih drugih osobina – za razliku od ostalih krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini koji to ne čine, što sasvim sigurno predstavlja još jedan *previd* zakonodav(a)ca kojeg bi, u svjetlu evropskih integracija Bosne i Hercegovine, trebalo u dogledno vrijeme ispraviti na način da se uvede sveobuhvatnija zakonska definicija u odnosu na postojeću.

Praksa Ustavnog suda BiH i ESLJP u kontekstu govora mržnje, negiranja genocida i presuđenih ratnih zločina

Kada je riječ o sudskoj praksi u svjetlu primjene ranije navedenih i analiziranih krivičnopravnih odredaba, a koje se primarno odnose na inkriminaciju govora mržnje, ali i zabranu negiranja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, vrijedi naglasiti značajnu ulogu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustavni sud), ali i naročito bogatu praksu Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), a koja je usko vezana za slobodu izra-

žavanja – čije je uživanje zagarantovano članom 10. EKLJP.

Naravno, veliki i kontinuirani problem s praksom kako Ustavnog suda – jednak tako i ESLJP općenito – predstavlja činjenica da njegove odluke često ostaju samo mrtvo slovo na papiru i da države često izbjegavaju da potpuno implementiraju odluke ovog pravosudnog organa⁴⁰, iako je posve jasno da stavovi ESLJP predstavljaju jedan od najznačajnijih izvora prava kada je govor mržnje u pitanju, ne samo zbog čestog jezičkog tumačenja samih normi EKLJP, nego i zbog toga što najbolje oslikavaju transformaciju ovog problema kroz vrijeme, kao i razvoj pravne misli.

Njegove odluke, pored već navedene pravne dimenzije, nesumnjivo imaju i kulturnošku, a nekada i političku dimenziju.⁴¹ Sasvim sigurno da isto vrijedi i za odluke Ustavnog suda, kao najviše pravosudne instance u državi Bosni i Hercegovini, ali i “vrhovnog čuvara” ustavnosti i zakonitosti.

U kontekstu toga, Ustavni sud je u odluci o dopustivosti i meritumu, rješavajući po apelaciji Zdenka Baje⁴², podsjetio kako pravo na slobodu izražavanja iz člana 10. EKLJP spada u grupu tzv. kvalificiranih prava, za koja je karakteristično da se prvim stavom definira samo pravo, a drugim stavom definiraju dozvoljena miješanja i ograničenja tih prava, pod uvjetima propisanim drugim stavom. Posluživši se općeprihvaćenim kriterijima ESLJP-a kada je u pitanju utvrđivanje eventualnog kršenja prava na slobodu izražavanja, Ustavni sud se ponovo pozvao na tzv. “tripartitni test” – koji podrazumijeva da se, u cilju provjeravanja da li je došlo do miješanja u apelantovu slobodu izražavanja, mora dati odgovor na tri pitanja: a) je li miješanje bilo “propisano zakonom”, b) je li imalo “legitiman cilj” i c) je li bilo “neophodno u demokratskom društvu”.

U ovom konkretnom slučaju, Ustavni sud je usvojio navedenu apelaciju i ustanovio kako su redovni sudovi spornu rečenicu “Yes my

40 Vidi: <https://www.slobodnaevropa.org/a/sejdic-finci-12-godisnjica/31621294.html> (pristup: 19. januar 2022. godine)

41 Kojić, T. (2018.), “Govor mržnje u praksi Evropskog suda za ljudska prava”, NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd, str. 314 – 315.

42 Odluka o dopustivosti i meritumu (predmet broj: AP 1031/19) od 10. novembra 2020. godine („Službeni glasnik BiH“, broj 84/20)

Führer" doslovno protumačili kao "nacističko obraćanje", iako bi se prema ocjeni Ustavnog suda prije moglo govoriti o satiričnom izražavanju – kojim je sam apelant želio da izrazi svoj stav o stranačkom podaništvu, odnosno poslušnosti između stranačkih istomišljenika. Pri tome je naglašeno kako je ovakva vrsta satiričnog izražavanja zaštićena članom 10. EKLJP, a dodatno je ukazano na ranije izneseni stav kako se sloboda izražavanja ne odnosi samo na "informacije" ili "ideje" koje su primljene pozitivno ili se smatraju neuvredljivim ili prema njima nema stava, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju i uzne-miravaju.⁴³

Na ovom mjestu, bitno je naglasiti važnost tzv. "slobodne ocjene država" (*margin of appreciation*) u navedenom kontekstu, na koju se ESLJP poziva u predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁴⁴, a koja kao takva podrazumijeva uzimanje u obzir postojećih razlika između nacionalnih zakona država ugovornica, kao i sve specifične okolnosti samog slučaja.⁴⁵ Navedenu doktrinu u praksi ESLJP nalazimo još i ranije, i to u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, koji je također poznat po tome što je ESLJP u navedenom slučaju jasno i nedvosmisленo konstatovao da je "sloboda izražavanja primjenjiva ne samo na informacije ili ideje koje su pozitivno prihvачene ili koje se smatraju neuvredljivim ili ostavljaju ravnodušnim, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uzinemiruju državu ili bilo koji dio društva".⁴⁶ Time je nesumnjivo potvrđena ispravnost stavova koje je zauzeo Ustavni sud u ranije navedenom slučaju.

Sve ovo govori u prilog činjenici da EKLJP (ali i sama pravosudna tijela koja su dužna istu primjenjivati) ostavlja širok prostor za ispoljavanje stavova u javnom prostoru, bez obzira da li isti na prvi pogled djeluju provokativno, uvredljivo ili kontraverzno, čime se očigledno želi maksimalno zaštititi sloboda izražavanja pojedinca u

43 Vidi: Presuda ESLJP u predmetu *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija broj: 13585/88) od 26. novembra 1991. godine, § 60.

44 Vidi više: Presuda ESLJP u predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija broj: 6538/74) od 26. aprila 1979. godine, § 58 – 59.

45 Omerović, E., Hrustić, A., op. cit., str. 17.

46 Vidi više: Presuda ESLJP u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija broj: 5493/72) od 07. decembra 1976. godine, § 49.

demokratskom društvu⁴⁷- sve dok ista, naravno, ne poprimi karakteristike govora mržnje.

Nadalje, Ustavni sud je u odluci o dopustivosti i meritumu, rješavajući po apelaciji Midhata Velagića⁴⁸, konstatovao kako se prema praksi ESLJP, a u kontekstu zakonom propisanog miješanja u slobodu izražavanja, zahtijeva da ograničavanje prava iz člana 10. EKLJP mora imati pravni osnov u domaćem zakonu – koji mora biti dostupan, a njegovi efekti moraju biti predvidljivi, pri čemu se se isti referira na stavove koje je ESLJP zauzeo u predmetu *Delfi AS protiv Estonije*⁴⁹, koji se konkretno tiče govora mržnje na internetu, a u kojem je ESLJP napravio svojevrstan presedan i ustanovio odgovornost estonskog internet portala za sadržaj anonymnih (ali istovremeno uvredljivih) komentara korisnika portala ispod spornih članaka koji sadrže elemente govora mržnje.

Osim toga, Ustavni sud s pravom naglašava kako kontekstualna analiza (jedan od šest kriterija koji proizlaze iz ranije spomenutog Rabatskog akcionog plana), a u svjetlu provjere postojanja govora mržnje kao takvog, mora uključiti razmatranje različitih faktora, uključujući i primjere tenzija između rasnih ili vjerskih zajednica, diskriminaciju protiv ciljne grupe, ton i sadržaj izražavanja, osobu koja navodno podstiče na mržnju i način na koji je izražavanje objavljeno. Također je istaknuto kako se od država zahtijeva da zakonom zabranе bilo kakvo promoviranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja predstavlja poticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili mržnju, ali da nema zahtjeva da se takvo izražavanje neophodno kriminalizira, već samo ozbiljni i ekstremni primjeri poticanja na mržnju.⁵⁰

⁴⁷ Također pogledati: Odluka ESLJP u predmetu Abedin Smajić protiv Bosne i Hercegovine (aplikacija broj: 48657/16) od 16. januara 2018. godine, § 33.

⁴⁸ Odluka o dopustivosti i meritumu (predmet broj: AP 3430/16) od 19. decembra 2018. godine („Službeni glasnik BiH“, broj 4/19)

⁴⁹ Vidi više: Presuda ESLJP u predmetu *Delfi AS protiv Estonije* (aplikacija broj: 64569/09) od 16. juna 2015. godine, § 120 – 121.

⁵⁰ Vidi više: Presuda ESLJP u predmetu *Savva Terentyev protiv Rusije* (aplikacija broj: 10692/09) od 28. augusta 2018. godine, § 47.

ESLJP je također u predmetu *Lingens protiv Austrije* naglasio kako mora postojati razlika između izražavanja mišljenja i iznošenja činjenica, a "tražiti od pojedinca da dokaže istinitost vlastitog mišljenja ili navoda kako bi izbjegao krivičnu osudu nije proporcionalno".⁵¹ Osim toga, ESLJP je nekoliko puta naglasio kako se krivičnopravnim odredbama (posebno onima koje se odnose na govor mržnje) mora jasno i precizno definirati obim relevantnih krivičnih djela da bi se izbjegla situacija u kojoj postoji diskreciono pravo državnih organa da odlučuju o tome da li će se takva djela procesuirati, jer navedeno može potencijalno dovesti do brojnih zloupotreba kroz selektivnu primjenu prava.⁵²

S druge strane, kada je u pitanju negiranje zločina holokausta, odnosno genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina – presuđenih od strane nadležnih međunarodnih sudova, stav ESLJP je (na prvi pogled) posve jasan. Tako u predmetu *Garaudy protiv Francuske*⁵³, ESLJP čvrsto zauzima stajalište kako se negiranje, odnosno umanjivanje holokausta ne može podvesti pod slobodu izražavanja zaštićenu članom 10. EKLJP - istovremeno se pozvavši i na član 17. EKLJP, koji zabranjuje zloupotrebu prava sadržanih u ovoj međunarodnoj konvenciji.

Naime, u konkretnom slučaju se radilo o autoru Rogeru Garaudiju, koji je napisao i objavio knjigu "Mitovi utemeljitelji izraelske politike", a kojom se osporavaju utvrđene razmjere holokausta. Navedeni autor je u Francuskoj osuđen zbog negiranja holokausta, u skladu s tamošnjim zakonodavstvom, kao i zbog izazivanja mržnje usmjerene protiv jevrejskog naroda.

Navedenu presudu francuskog suda, kao što je vidljivo iz priloženog, nije osporio ni sam ESLJP – čija je odluka bila potpuno očekivana budući da se radi o kategoriji "jasno utvrđenih historijskih i pravnih činjenica", čije se negiranje ni u kom slučaju ne bi moglo podvesti pod slobodu izražavanja, kako sam ESLJP jasno naglašava u obrazloženju presude.

51 Vidi više: Presuda ESLJP u predmetu *Lingens protiv Austrije* (aplikacija broj: 9815/82) od 08. jula 1986. godine, § 46.

52 Također pogledati: Presuda ESLJP u predmetu *Altuđ Taner Akçam protiv Turske* (aplikacija broj: 27520/07) od 25. januara 2012. godine, § 93 – 94.

53 Detaljnije pogledati: Presuda ESLJP u predmetu *Garaudy protiv Francuske* (aplikacija broj: 65831/01) od 24. juna 2003. godine

U prilog zaštiti slobode izražavanja u demokratskom društvu, također može poslužiti i presuda ESLJP u predmetu *Orban i ostali protiv Francuske*, gdje je ESLJP konstatovao da "kada je riječ o javnoj odbrani ratnih zločina, pridaje se značaj tome da li je govor doprinio debati u javnom interesu".⁵⁴ U slučaju knjige čiji je autor, inače pripadnik oružanih snaga Republike Francuske, opisao mučenje primjenjivano tokom Alžirskog rata, ESLJP je zauzeo stav kako je sporni tekst bio izuzetno važan za kolektivno sjećanje na navedene događaje, na način što je informisao javnost ne samo da je takva praksa postojala - nego da je ista bila primjenjivana uz saglasnost francuskih vlasti. Stav ESLJP, u ovom konkretnom slučaju, čini se potpuno razumnim i opravdanim. Javna debata, argumentovana rasprava i konstruktivan kritički osvrt predstavljuju važan segment svakog demokratskog društva.

U svjetlu uživanja slobode izražavanja, posebno značajnim čine se stavovi ESLJP izneseni u predmetu *Perinçek protiv Švicarske*⁵⁵. Nai-me, u konkretnom slučaju se radilo o turskom državljaninu, doktalu prava i predsjedniku Turske radničke stranke – kao podnositelju predstavke. Tokom 2005. godine, aplikant je u Turskoj sudjelovao na dvije konferencije i jednom skupu na kojima je izjavio kako masovne deportacije i masakr koji je pretrpjelo armensko stanovništvo na području Osmanskog carstva, tokom 1915. godine, ne predstavljaju zločin genocida. Sud je utvrdio kako donošenje osuđujuće presude od strane švicarskog suda, uz izricanje krivičnopravne sankcije, a sve u cilju zaštite prava manjinske armenske zajednice - nije bilo neophodno u demokratskom društvu.

Ovakav stav ESLJP je posljedica svojevrsnog balansiranja između prava pripadnika armenske zajednice, njihove časti i dostojanstva s jedne strane, te uvažavanja slobode izražavanja koja pripada aplikantu s druge strane, pri čemu se ESLJP u svom obrazloženju jasno ogradio na način da je istaknuo kako isti nije ovlašten ispitivati je li nad armenskim stanovništvom na području Osmanskog carstva tokom 1915. godine počinjen genocid. Navedeni stav svakako predstavlja važan faktor u čitavom kontekstu, budući da ovdje problematizirani

54 Vidi: Presuda ESLJP u predmetu *Orban i ostali protiv Francuske* (aplikacija broj: 20985/06) od 15. januara 2009. godine, § 49.

55 Detaljnije pogledati: Presuda ESLJP u predmetu *Perinçek protiv Švicarske* (aplikacija broj: 27510/08) od 15. oktobra 2015. godine

genocid nad Armencima nije presuđen kao takav od strane nadležnih međunarodnih sudova, nego se stav o istom razlikuje od države do države.

Dakle, u skladu s navedenom argumentacijom, ESLJP je utvrdio kako je u navedenom slučaju došlo do povrede člana 10. EKLJP. Ipak, prema mišljenju pojedinih autora⁵⁶, ovakva presuda ESLJP predstavlja opasan presedan kada je u pitanju problematika negiranja genocida, jer je ESLJP (možda i nesvesno) na različit način tretirao dva (po međunarodnom pravu) teška zločina – holocaust s jedne, te genocid s druge strane – barem kada je u pitanju potencijalno negiranje istih u kontekstu uživanja prava iz člana 10. EKLJP.

Nesumnjivo je da će presude, kao i zauzeti stavovi ESLJP u na-ređnom periodu, a kada su u pitanju slični predmeti, biti pod svojevrsnim povećalom javnosti, budući da se radi o izuzetno delikatnoj pravnoj materiji oko koje postoje brojna neslaganja. Navedeno se u svakom slučaju posebno odnosi na Bosnu i Hercegovinu, uzevši u obzir posljedice koje su izazvane ranije analiziranim dopunama KZ BiH, koje su nametnute od strane Ureda Visokog predstavnika, a koje se tiču zabrane negiranja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina - presuđenih od strane međunarodnih, ali i domaćih pravosudnih organa.

ZAKLJUČAK

Nakon analiziranog međunarodnog i domaćeg pravnog okvira koji (in)direktно tretira pojavu govora mržnje u javnom prostoru, ali i problem negiranja genocida i drugih ratnih zločina (nerijetko i njihovo glorificiranje), uz referiranje na relevantne sudske odluke u navedenom kontekstu, primjetno je kako međunarodno pravo nudi adekvatnu polaznu osnovu za zaštitu slobode izražavanja kao, istina, ljudskog prava koje nije apsolutne prirode, ali koje predstavlja jedan od glavnih preduslova za pravilan razvoj svakog demokratskog društva.

56 Vidi više: De Broux, P. O., Staes, D. (2018.), “History Watch by the European Court of Human Rights”, The Palgrave Handbook of State-sponsored History after 1945, Palgrave Macmillan UK, London, str. 101 – 119.

Međutim, upravo zbog svijesti o mogućim zloupotrebama navedene slobode, što nerijetko prelazi u sijanje razdora, netrpeljivosti te izražavanje otvorene mržnje prema drugom i drugačijem, brojnim međunarodnim ugovorima i drugim pravnim instrumentima date su konkretnе и sveobuhvatne definicije govora mržnje *per se*, uspostavljeni relevantni kriteriji za prepoznavanje istog, ali i nametnute obaveze državama (kao primarnim subjektima međunarodnog javnog prava) da u svojim nacionalnim zakonodavstvima na adekvatan način inkriminiraju i sankcioniraju govor mržnje u svim njegovim pojavnim oblicima.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, navedena obaveza koju nameću imperativni propisi međunarodnog prava, a koji se shodno ustavnim odredbama direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prednost u odnosu na domaće zakonodavstvo, ispunjena je u zadovoljavajućoj mjeri – uz napomenu da postoji potreba za daljom harmonizacija sva četiri krivična zakona u pogledu konkretnog krivičnog djela. Takva harmonizacija mora biti praćena adekvatnom obukom policijskih i pravosudnih djelatnika, ali svakako i mijenjanjem stavova i javnog diskursa nosilaca političkih funkcija – čija su izražavanja, u bezbjednosno osjetljivom području kakva je BiH, nesumnjivo na granici ratnohuškačkih.⁵⁷

Upravo posljednja stavka, koja se odnosi na djelovanje nadležnih policijskih organa i nezavisnog pravosuđa, ključna je u kontekstu pravovremenog procesuiranja onih koji šire govor mržnje u javnom prostoru, negiraju (ili pak glorificiraju) počinjeni genocid i druge ratne zločine. Naravno, isključivo na temelju važećih normativnih rješenja u okviru domaćeg krivičnog zakonodavstva. Nesumnjivo važnu ulogu i odgovornost u osudi počinitelja, kao i prevenciji učinjenja budućih djela, imaju i mediji, nevladin sektor, ali i društvo u cjelini.

Prvi korak u izgradnji efikasnog sistema, koji će na adekvatan način odgovoriti navedenim izazovima, svakako bi trebalo biti usklađivanje krivičnih zakona na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, i to na način kako je to učinjeno u Brčko Distriktu, gdje je definicija mržnje najadekvatnija i u skladu je s važećim preporukama međunarodne

⁵⁷ Vidi više: Alić, D. (2015.), „Krivičnopravni i kriminološki aspekti zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini i nekim zemljama bivše Jugoslavije“, magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, str. 19.

zajednice u najširem smislu, a naročito s važećim evropskim standartima.⁵⁸

Nadalje, potrebno je osigurati visok stepen koordinacije između nadležnih tijela na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, a u cilju suzbijanja govora mržnje u javnom prostoru, te posljedično i stigmatizacije drugog i drugačijeg u jednom postkonfliktnom društvu kao što je bosanskohercegovačko – gdje je potrebno aktivno i kontinuirano raditi na smirivanju tenzija među stanovništvom i općenito relaksaciji međuljudskih odnosa, a ne davati prostor negatorima genocida i glorifikatorima presuđenih ratnih zločina(aca). Navedeni proces bi u svakom slučaju trebao podrazumijevati donošenje strategije na državnom, ali i entitetskim nivoima kada je u pitanju borba protiv govora mržnje i negativnih posljedica koje isti ostavlja na društvo.

Iz svega ranije izloženog, evidentno je kako je Bosna i Hercegovina relativno uspješno odgovorila zadatku kada je u pitanju suzbijanje govora mržnje u društvenom prostoru, ali i problem negiranja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina – prije svega kroz nametnute dopune pojedinih članova KZ BiH, ali i trenutno prisutnom inkriminacijom u KZ FBiH, s tim da je evidentno kako u domaćem zakonodavnom okviru postoji prostor za dodatna pojašnjenja samog pojma mržnje, kao i proširivanje obima odgovornosti kada je u pitanju novouvedena zabrana javnog odobravanja, poricanja, grubog umanjivanja ili pokušaja opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, a koji su presuđeni od strane nadležnih međunarodnih i domaćih sudova. Također, potrebno je dodatno raditi i na harmonizaciji određenih pravnih rješenja u entitetima i Brčko Distriktu, a u svjetlu što ranijeg okončanja procesa pridruživanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

58 Ibid., str. 140.

LITERATURA

Knjige, naučni radovi i članci

1. Abrams, F. (1992.), “*Hate Speech: An American View*”, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 22, 1992;
2. Alaburić, V. (2003.), “*Ograničavanje ‘govora mržnje’ u demokratskom društvu – teorijski, zakonodavni i praktični aspekti- I dio*”, Hrvatska pravna revija, vol. 3, br. (1);
3. Alaburić, V. (2003.), “*Ograničavanje ‘govora mržnje’ u demokratskom društvu – teorijski, zakonodavni i praktični aspekti - II dio*”, Hrvatska pravna revija, vol. 3, br. (2);
4. Alić, D. (2015.), “*Krivičnopravni i kriminološki aspekti zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini i nekim zemljama bivše Jugoslavije*”, magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli;
5. Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I. i Rajić, Z. (2005.), *Komentar krivičnih/kaznenih zakona u BiH (Knjiga II)*, Savjet/Vijeće Evrope, Sarajevo;
6. De Broux, P. O., Staes, D. (2018.), “*History Watch by the European Court of Human Rights*”, The Palgrave Handbook of State-sponsored History after 1945, Palgrave Macmillan UK, London;
7. Ferhatović, A., Trlin, D. (2019.), “*Krivičnopravni aspekt govora mržnje kao zloupotreba prava na slobodu izražavanja*”, Pregled – časopis za društvena pitanja, vol. 60, br. 2/2019;
8. Filipović, Lj. (2019.), “*Krivičnopravni aspekti govora mržnje na elektronskim medijima i na internetu*”, Fondacija Centar za javno pravo, Sarajevo;
9. Hanson - Green, M. (2020.), *Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020*, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, Srebrenica;
10. Herceg Pakšić, B. (2017.), “*Tvorba novih standarda u slučajevima teških oblika govora mržnje: negiranje genocida pred Europskim sudom za ljudska prava*”, Zbornik Prav-

- nog fakulteta u Zagrebu, vol. 67, br. (2);
11. Kojić, T. (2018.), "Govor mržnje u praksi Evropskog suda za ljudska prava", NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd;
 12. Maljević, A., Vujović, S. (2013.), "Vodič za procesuiranje kričnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini", Analitička – Centar za društvena istraživanja, Udruženje tužilaca/tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo;
 13. Mandić, M. (2014.), "Pojam govora mržnje i njegov uporedno-pravni prikaz sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu", Godišnjak Fakulteta pravnih nauka (Banja Luka), vol. 4, br. (4);
 14. Munivrana Vajda, M., Šurina Marton, A. (2016.), "Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje? Analiza hrvatskog zakonodavstva i prakse u svjetlu europskih pravnih standarda", Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, br. (2);
 15. Omerović, E., Hrustić, A. (2020.), "Sloboda izražavanja i govor mržnje: odgovor države Bosne i Hercegovine", Analji Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, vol. 25, br. (13);
 16. Petrović, B., Jovašević, D. (2005.), Krivično/Kazneno pravo Bosne i Hercegovine Opći dio, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo;
 17. Softić, S. (2012.), Međunarodno pravo, DES doo – Sarajevo, Sarajevo;
 18. Tadić – Stojisavljević, S., Trlin, D. (2021.), Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru, JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo;
 19. Trnka, K. (2006.), Ustavno pravo, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Fakultet za javnu upravu, Sarajevo.

Pravni akti

1. European Convention on Human Rights (preuzeto sa sljedeće internet stranice: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf, pristup: 26. novembar 2021. godine);

2. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21);
3. Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH (br. 19/20),
4. Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH(br. 36/03, 21/04 - ispr., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17);
5. Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske(br. 64/17, 104/18 - odluka US, 15/21 i 89/21);
6. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (preuzeto sa sljedeće internet stranice:https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc-2013031901595385cro.pdf, pristup: 26. novembar 2021. godine);
7. Odluka visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o dopuni Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine (preuzeto sa sljedeće internet stranice:<http://www.ohr.int/odluka-visokog-predstavnika-kojom-se-donosi-zakon-o-dopuni-kaznenog-zakona-bosne-i-hercegovine/>, pristup: 03. decembar 2021. godine);
8. Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP od 28. studenoga 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>, pristup: 02. decembar 2021. godine);
9. Rabat action plan (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://undocs.org/A/HRC/22/17/Add.4>, pristup: 26. novembar 2021. godine);
10. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on „Hate Speech“ (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://rm.coe.int/1680505d5b>, pristup: 26. novembar 2021. godine);
11. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Bosne i

Hercegovine, s druge strane (preuzeto sa sljedeće internet stranice:https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/sporazum-o-stabilizaciji-i-pridruzivanju_1604320186.pdf, pristup: 08. mart 2022. godine);

12. Ustav Bosne i Hercegovine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/Ustav%20BiH%20-%20B.pdf>, pristup: 24. novembar 2021. godine).

Sudska praksa

1. Odluka ESLJP u predmetu *Abedin Smajić protiv Bosne i Hercegovine* (aplikacija broj: 48657/16) od 16. januara 2018. godine;
2. Odluka o dopustivosti i meritumu (predmet broj: AP 1031/19) od 10. novembra 2020. godine („Službeni glasnik BiH“, broj 84/20);
3. Odluka o dopustivosti i meritumu (predmet broj: AP 3430/16) od 19. decembra 2018. godine („Službeni glasnik BiH“, broj 4/19);
4. Presuda ESLJP u predmetu *Altuğ Taner Akçam protiv Turske*, (aplikacija broj: 27520/07) od 25. januara 2012. godine;
5. Presuda ESLJP u predmetu *Delfi AS protiv Estonije* (aplikacija broj: 64569/09) od 16. juna 2015. godine;
6. Presuda ESLJP u predmetu *Garaudy protiv Francuske* (aplikacija broj: 65831/01) od 24. juna 2003. godine;
7. Presuda ESLJP u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija broj: 5493/72) od 07. decembra 1976. godine;
8. Presuda ESLJP u predmetu *Jorgić protiv Njemačke* (aplikacija broj: 74613/01) od 12. jula 2007. godine;
9. Presuda ESLJP u predmetu *Lingens protiv Austrije* (aplikacija broj: 9815/82) od 08. jula 1986. godine;
10. Presuda ESLJP u predmetu *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija broj: 13585/88) od 26. novembra 1991. godine;

11. Presuda ESLJP u predmetu *Orban i ostali protiv Francuske* (aplikacija broj: 20985/06) od 15. januara 2009. godine;
12. Presuda ESLJP u predmetu *Perinçek protiv Švicarske* (aplikacija broj: 27510/08) od 15. oktobra 2015. godine;
13. Presuda ESLJP u predmetu *Savva Terentyev protiv Rusije* (aplikacija broj: 10692/09) od 28. augusta 2018. godine;
14. Presuda ESLJP u predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija broj: 6538/74) od 26. aprila 1979. godine;
15. Presuda Žalbenog vijeća MKSJ u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića (br. IT-98-33-A) od 19. aprila 2004. godine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>, pristup: 09. mart 2022. godine);
16. Prvostepena presuda MKSJ u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića (br. IT-98-33-T) od 02. augusta 2001. godine (preuzeto sa sljedeće internet stranice: <https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/bcs/krs-tj010802b.pdf>, pristup: 09. mart 2022. godine);
17. Prvostepena presuda Suda BiH u predmetu protiv optuženog Fatmira Alispahića (broj predmeta: S1 2 K 041128 21 K) od 19. novembra 2021. godine.

Internet izvori

1. http://bhnovinari.ba/wpcontent/uploads/2013/01/govor_mrznje_krivicno_pravni_okvir_minka_kreho.pdf(pristup: 03. decembar 2021. godine);
2. <https://www.slobodnaevropa.org/a/sejdic-finci-12-godisnjica/31621294.html> (pristup: 19. januar 2022. godine);
3. <https://www.slobodnaevropa.org/a/skoro-400-presuda-protiv-bih-zbog-kr%C5%A1enja-ljudskih-prava/30993991.html> (pristup: 20. januar 2022. godine).

HATE SPEECH AND GENOCIDE DENIAL IN THE CONTEXT OF FREEDOM OF EXPRESSION – INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK AND RELEVANT CRIMINAL LEGISLATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Faris Hasanović, MA, Teaching Assistant
Faculty of Law, University of Tuzla
e-mail: faris.hasanovic@unitz.ba

ABSTRACT

Hate speech is certainly one of the most prevalent phenomena in the globalized society we are witnessing. New means of communication have drastically accelerated the flow of information, without the possibility of adequate and timely “filtering” of content released to the public, which often represents a classic abuse of freedom of expression and causes intolerance towards minority social groups. International law has tried to suppress hate speech and protect “vulnerable” groups around the world through a series of international treaties (such as the European Convention on Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights). Today, many of these legal acts are a part of the legal system of Bosnia and Herzegovina, as well as its entities. In this context, the caselaw of the European Court of Human Rights is of immeasurable importance. On the other hand, the current criminal legislation in Bosnia and Herzegovina has indirectly criminalized hate speech, with a major omission being that there is still no clear definition of hate speech in domestic legislation. Also, the Office of the High Representative has recently used his power to impose amendments to the country’s criminal code to ban the denial of genocide and the glorification of war criminals – which caused the unprecedented political crisis in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Hate speech, genocide denial, criminal legislation in Bosnia and Herzegovina, European Convention on Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, European Court of Human Rights.